

<http://dx.doi.org/10.16926/gea.2021.02.28>

dr Milena GARWOL

<https://orcid.org/0000-0001-8880-8765>

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: m.garwol@ujd.edu.pl

Stosowanie klauzuli antykumulacyjnej w postępowaniu karnym wobec należności publicznoprawnych – uwagi na kanwie postanowienia Sądu Najwyższego o sygn. I KZP 15/16¹

Streszczenie

Artykuł porusza problem stosowania klauzuli antykumulacyjnej w procesie karnym wobec należności publicznoprawnych. Wniosek wywiedziony w postanowieniu przez Sąd Najwyższy otwierający w istocie drogę do kolejnego orzekania o obowiązku naprawienia szkody poddać należy krytyce. Przyjęte założenie prowadzi do dwukrotnego ponoszenia odpowiedzialności za tożsame zachowanie, jak również następuje nieuprawnione rozróżnienie pozycji sprawców przestępstwa nie ze względu na popełniony czyn, lecz na charakter powstałego przez ich zachowanie uszczerbku. Zaprezentowane stanowisko budzi nie mniejsze zastrzeżenia z perspektywy cywilistycznej oraz nie uwzględnia problemu pokrzywdzenia przestępstwem.

Słowa kluczowe: postępowanie karne, klauzula antykumulacyjna, pokrzywdzony, należności publicznoprawne, zbieg odpowiedzialności, *ne bis in idem*.

1. Wstęp

Niewątpliwie problemy badawcze pozostające „na styku” różnych dziedzin prawa, zwłaszcza publicznego i prywatnego, stanowią inspirację dla szerokich dysput naukowych. Trzeba jednak przyznać, że poruszanie takich kwestii nie na-

¹ OSNKW 2017 nr 3, poz. 14, s. 27. W podobnym tonie wypowiedział się także Sąd Apelacyjny w Warszawie w wyroku z dnia 9 czerwca 2020 r., II AKa 419/19 (Legis nr 2411215).

leży do zadań najłatwiejszych, gdyż wymaga chociażby pobieżnej znajomości omawianych dziedzin prawa.

W komentowanym orzeczeniu Sąd Najwyższy mierzył się z kwestią stosowania tzw. klazuli antykumulacyjnej określonej w art. 415 § 1 Kodeksu postępowania karnego (zwanego dalej k.p.k.²) do należności publicznoprawnych w postaci składek na ubezpieczenie społeczne. Z pozoru proste zagadnienie okazało się bardziej złożone niż zakładano. Nie rozwijając w tym miejscu własnej argumentacji, zasadniczo kwestionującej stanowisko Sądu Najwyższego, warto przytoczyć stan faktyczny sprawy.

2. Stan faktyczny sprawy

Z.S. oskarżono o to, że w okresie od stycznia 2015 roku do stycznia 2016 roku w W., prowadząc działalność gospodarczą, wykonując czynności z zakresu prawa pracy, naruszał prawa pracowników wynikające z ubezpieczenia społecznego, nie dopełniając obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w części finansowanej przez ubezpieczonego (pracownika) oraz pracodawcę w łącznej kwocie 59 061,67 zł, doprowadzając w ten sposób do zadłużenia wobec ZUS, działając na szkodę pracowników oraz ZUS, tj. o czyn z art. 218 § 1a k.k.

Wyrokiem z dnia 9 sierpnia 2016 roku wobec oskarżonego warunkowo umorzono postępowanie, orzekając przy tym świadczenie pieniężne w kwocie 500 zł na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej.

Powyższe orzeczenie zostało zaskarżone przez obrońcę oskarżonego i pełnomocnika ZUS występującego w postępowaniu karnym w roli oskarżyciela posiłkowego. Obrońca zaskarżył wyrok w całości, podnosząc zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego mających wpływ na treść wyroku oraz błędu w ustaleniach faktycznych³. Z kolei pełnomocnik oskarżyciela posiłkowego zaskarżył wyrok w części „dotyczącej orzeczenia o karze, „tj. braku orzeczenia przez Sąd pierwszej instancji obowiązku naprawienia szkody przez oskarżonego Z.S. na rzecz ZUS Oddział w O., a jedynie orzeczenie świadczenia pieniężnego – na niekorzyść oskarżonego”⁴ zarzucają obrazę prawa materialnego: „art. 46 § 1 k.k. poprzez jego niewłaściwe zastosowanie i niezobowiązanie oskarżonego Z. S. do naprawienia szkody w postaci – obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem, o jakim mowa w art. 218 § 1a k.k. w całości na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w O. poprzez zapłatę na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. kwot należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych

² Dz.U. z 2021 r., poz. 534 – tekst jednolity.

³ Ze względu na nieistotność zarzutów obrońcy dla rozważań czynionych w opracowaniu, nie będą one poddane szerszemu komentarzowi.

⁴ Zob. część historyczną uzasadnienia postanowienia SN.

Świadczeń Pracowniczych finansowanych przez płatnika i ubezpieczonych w kwocie 56 563,26 zł⁵. Apelujący wniósł o „orzeczenie obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem, o jakim mowa w art. 218 § 1a k.k. w całości – na rzecz pokrzywdzonego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych poprzez zapłatę przez oskarżonego [...] należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, ubezpieczenie zdrowotne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych finansowanych przez płatnika i ubezpieczonych w kwocie 55 927,27 zł⁶; ewentualnie o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania „w celu orzeczenia obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem przez zapłatę przez oskarżonego na rzecz ZUS Oddział w O. należności w kwocie 55 927,27 zł”⁷.

Postanowieniem z dnia 5 października 2016 roku Sąd Okręgowy w O. rozpoznający apelację, na podstawie art. 441 § 1 k.p.k. przekazał Sądowi Najwyższemu do rozpoznania następujące zagadnienie prawne:

Czy klauzula „antykumulacyjna” określona w art. 415 § 1 zd. 2 k.p.k. ma zastosowanie do należności publicznoprawnych w postaci składek na ubezpieczenie społeczne uiszczanych na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych?

W uzasadnieniu orzeczenia Sąd dostrzegł, iż pojęcie „roszczenie” wyrażone w przepisie rozumiane jest na gruncie cywilistycznym, zaś wobec składek na ubezpieczenie społeczne klauzula antykumulacyjna nie miałaby zastosowania wobec ich publicznoprawnego charakteru. W ocenie Sądu Okręgowego sytuacja, w której dopuszcza się istnienie w obrocie prawnym dwóch tytułów wykonawczych umożliwiających egzekucję tej samej wierzytelności jest nieuzasadniona, implikując dwukrotne obciążenie oskarżonego zapłatą za ten sam dług (zważywszy na to, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych wystawił wówczas tytuł egzekucyjny). Sąd Okręgowy podkreślał, że wobec zmiany charakteru obowiązku naprawienia szkody na kompensacyjny, argumentacja zawarta w poprzednich judykatach Sądu Najwyższego pozostaje nieaktualna.

W swoim pisemnym stanowisku prokurator Prokuratury Krajowej wniósł o odmowę podjęcia uchwały.

W analizowanym postanowieniu Sąd Najwyższy odmówił podjęcia uchwały „wykładniczej”, wskazując że:

Klauzula antykumulacyjna określona w art. 415 § 1 zd. 2 k.p.k. nie ma zastosowania w wypadku nałożenia na oskarżonego na podstawie art. 67 § 3 k.k. obowiązku naprawienia szkody przez uiszczenie na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych należności publicznoprawnej w postaci zaległych składek na ubezpieczenie społeczne.

Sąd Najwyższy wskazał, iż przedstawione zagadnienie prawne nie wymagało zasadniczej wykładni ustawy, powołując się na wymogi wykładni gramatycznej

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

w prawie karnym, uwypuklając cywilistyczne rozumienie pojęcia „roszczenie” z szerokim odwołaniem do literatury przedmiotu, w tym wykładni historycznej.

3. Rozważania prawne

Na przedpolu czynionych analiz należy zaakceptować wywody Sądu Najwyższego w zakresie podstawy nałożenia obowiązku naprawienia szkody, którą stanowił art. 67 § 3 Kodeksu karnego (zwany dalej k.k.⁸), a nie art. 46 § 1 k.k., jak twierdził pełnomocnik apelującego. Warto wskazać, iż obie regulacje pozostają niezależne, mają odmienne funkcje i zostały unormowane w innych miejscach części ogólnej Kodeksu karnego – te zawarte w rozdziale Va k.k. mają zastosowanie w razie wydania wyroku skazującego, do którego kręgu naturalnie nie wpisuje się orzeczenie warunkowo umarzające postępowanie. Ponadto zestawiając wyprowadzane z przepisów normy, dostrzega się, że sąd korzystający z dobrodziejstwa środka probacyjnego nakłada obowiązek naprawienia szkody w całości lub części, a w miarę możliwości obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę albo zamiast tych obowiązków orzeka nawiazkę. Nie jest przy tym związany wnioskiem uprawnionego podmiotu, ale ma uwzględnić jego interesy. Z kolei według art. 46 § 1 k.k. sąd obligatoryjnie stosuje środek kompensacyjny w razie złożenia wniosku przez pokrzywdzonego lub inną osobę uprawnioną, w pozostałych sytuacjach nałożenie tej powinności stanowi decyzję fakultatywną. Co istotne, w powołanym przepisie wyraźnie nakazano sądowi stosowanie przepisów prawa cywilnego, zwłaszcza tych regulujących odpowiedzialność deliktową (art. 415 i n. Kodeksu cywilnego, zwanego dalej k.c.⁹), czego nie czyni się w art. 67 § 3 k.k. Niemniej jednak mylne przywołanie podstawy prawnej środka kompensacyjnego nie przesądza o wadliwości środka odwoławczego uniemożliwiającej merytoryczne rozpoznanie sprawy przez sąd *ad quem*. Naruszenie zarówno art. 46 § 1 k.k. czy art. 67 § 3 k.k. kwalifikuje się jako zarzut obrazy prawa materialnego (art. 438 pkt 1 k.p.k.)¹⁰. Nadto zakaz wynikający z art. 415 § 1 k.p.k. dotyczy wszelkich obowiązków karnoprawnych dotyczących naprawienia szkody¹¹.

⁸ Dz.U. z 2020 r., poz. 1444 – tekst jednolity.

⁹ Dz.U. z 2020 r., poz. 1740 – tekst jednolity

¹⁰ Można przyjąć węższą wykładnię od wyżej zaproponowanej. Sąd odwoławczy na podstawie art. 433 § 1 k.p.k. rozpoznaje sprawę w granicach zaskarżenia, a jeżeli w środku odwoławczym zostały wskazane zarzuty stawiane rozstrzygnięciu – również w granicach podniesionych zarzutów, do których w niniejszym środku zaskarżenia nie zalicza się obrazy art. 67 § 3 k.k. Sąd *ad quem* nie bada obrazy prawa materialnego z urzędu. Taka interpretacja wydaje się poprawna zwłaszcza w przypadku wniesienia apelacji przez profesjonalnego pełnomocnika, który powinien prawidłowo oznaczyć stawiany wyrokowi zarzut odwoławczy.

¹¹ Tak Sąd Najwyższy w komentowanym orzeczeniu, s. 8 i powołane tam orzeczenia.

Omówienie wspomnianego aspektu orzeczenia stanowi wstęp do dalszych, poddawanych już dyskusji aspektów, ściśle związanych z problematyką stosowania tzw. klauzuli antykumulacyjnej. Wydaje się, że w uzasadnieniu postanowienia zbyt mało uwagi poświęcono ustaleniu kręgu pokrzywdzonych przestępstwem oskarżonego. Występek uporczywego naruszania praw pracowniczych poprzez nieodprowadzanie składek na ubezpieczenie zdrowotne dotyka w pierwszym rzędzie przyszłych świadczeniobiorców. Bacząc na literalne brzmienie art. 49 k.p.k., pokrzywdzony to osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. W judykaturze i piśmiennictwie wyraźnie wskazuje się na szczególną wagę przesłanki „bezpośredniości”, ograniczając kwestię pokrzywdzenia do interpretacji zespołu znamion czynu będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współukaranych¹², co zresztą koresponduje z treścią przepisu. Patrząc na przypisany sprawcy czyn i konfrontując go z brzmieniem art. 218 § 1a k.k., umieszczonego w rozdziale k.k. dotyczącym przestępstw przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, można wysnuć spostrzeżenie, iż to tej strony stosunku pracy dotyczy bezpośrednio bezprawne zaniechanie oskarżonego. Poprzez nieopłacanie składek przez pracodawcę będącego płatnikiem tych należności, jak i również niewypełnienie obowiązku wynikającego z art. 16 ust. 1 pkt 1 Ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (zwanej dalej ustawą systemową¹³), naruszono prawa osób zatrudnionych poprzez niezabezpieczenie wypłaty ewentualnych zasiłków im przysługujących¹⁴. Brak wypłacania tej części wynagrodzenia do rąk pracowników można ocenić jako występek przywłaszczenia na ich szkodę z art. 284 § 1 k.k., pozostający w zbiegu z art. 218 § 1a k.k., co było dość pobieżnie analizowane w postępowaniu.

Warto nadmienić, że organ rentowy jest zobowiązany do gromadzenia środków pozwalających na realizowanie praw świadczeniobiorców, które winny być odkładane w Funduszu Ubezpieczeń Społecznych ze składek odprowadzanych przez pracodawcę z wynagrodzenia pracownika oraz opłacanych w drugiej części przez niego samego. Pokrzywdzenie Zakładu miało charakter pośredni, gdyż przede wszystkim zostały naruszone prawa pracownicze, na co wskazuje opis przypisanego sprawcy czynu i jego kwalifikacja prawna. W tym przypadku niewątpliwie doszło do zakłócenia prawidłowego funkcjonowania Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, którego na podstawie art. 40 ust. 6 i 7 ustawy systemowej dysponentem jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Na aprobatę zasługuje stanowisko (choć nieintuicyjne) Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z 25

¹² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r., I KZP 26/99, OSNKW 1999/11–12, poz. 69; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1999 r., I KZP 43/99, Biuletyn SN 1999/12, s. 14.

¹³ Dz.U. z 2021 r., poz. 423 – tekst jednolity.

¹⁴ W. Wróbel, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2: *Komentarz do art. 117–277 k.k.*, A. Zoll (red.), LEX 2013, teza 7; G. Łabuda, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, J. Giezek (red.), LEX 2014, teza 14.

marca 2003 roku w sprawie o sygn. I KZP 50/02¹⁵ w świetle którego przymiot pokrzywdzonego przestępstwem z art. 218 § 1a k.k. może przysługiwać także Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych. Pracownicy oraz organ administracji publicznej okazują się zatem równorzędni w swojej pozycji procesowej. Co istotne, w komentowanym postanowieniu Sąd podejmujący wskazywane rozstrzygnięcie nie próbował przeczyć tezie o pokrzywdzeniu zatrudnionych, co istotnie podważałoby znaczenie jednoznacznie brzmiącej definicji z art. 49 § 1 k.p.k. Pokrzywdzenie ZUS nie budziło także wątpliwości sądów orzekających w analizowanej sprawie, skoro zakład występował w postępowaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

Wyjaśnienia wymaga też to, że wielość pokrzywdzonych nie prowadzi jeszcze do multiplikacji skutków w postaci szkód majątkowych wyrządzonych tożsamym ontologicznie zachowaniem. Uszczerbkiem objęto łączną wartość nieopłaconych składek z tytułu ubezpieczenia społecznego, wyliczoną przez organ rentowy w sposób niekwestionowany przez strony postępowania (z uzasadniania orzeczenia nie wynika, aby którakolwiek stawiała w apelacji zarzut błędu w ustaleniach faktycznych), a dochodzoną w drodze egzekucji administracyjnej już w trakcie postępowania karnego. Dalej idący obowiązek musiałby wynikać z decyzji zobowiązującej do zapłaty świadczeń wydanej po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego, ku czemu dają podstawę art. 83 i n. ustawy systemowej.

Z kolei patrząc na zarysowaną problematykę cywilistycznie, do czego przywiązuje wagę Sąd Najwyższy, wypada odwołać się do art. 367 § 1 k.c. *per analogiam*, mówiącego o solidarności wierzycieli, niewynikającej w tym wypadku ani z ustawy ani z czynności prawnej (czego wymaga art. 370 k.c.¹⁶). Według cytowanego przepisu, jeżeli do przyjęcia jednego świadczenia uprawnia się kilku wierzycieli, zaspokojenie jednego z nich prowadzi do zwolnienia od odpowiedzialności pozostałych. Rozliczenia między uprawnionymi stoją wtedy poza sferą odpowiedzialności dłużnika. Nie dochodzi również do zwielokrotnienia świadczeń na rzecz legitymowanych podmiotów. Te uwagi są pozostają aktualne przy przyjęciu, że pokrzywdzonym w tym przypadku jest wyłącznie ZUS. Obarczanie podmiotu odpowiedzialnego za tożsamy skutek powstały w określonym wycinku czasowym nie tylko przeczy celowi owej klauzuli antykumulacyjnej, polegającym na uniknięciu wielokrotnego ponoszenia odpowiedzialności za tożsamy fragment działalności ludzkiej¹⁷, ale również zagraża poczuciu sprawiedliwości. Ten argument nabiera znaczenia, gdy podkreśli się kompensacyjny, a nie represyjny charakter obowiązku naprawienia szkody, jak miało to miejsce do dnia 1 lipca 2015 roku¹⁸.

¹⁵ OSNKW 2003/3–4, poz. 28.

¹⁶ Będące swoistym odpowiednikiem odpowiedzialności *in solidum*, choć o tyle specyficznym, bowiem stanowiącym mechanizm po stronie wielości wierzycieli.

¹⁷ R. Ponikowski, J. Zagrodnik, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, J. Skorupka (red.), Warszawa 2016, s. 1051. Autorzy popierają jednak pogląd o niestosowaniu tzw. klauzuli antykumulacyjnej wobec decyzji administracyjnych.

¹⁸ M. Iwański, M. Jakubowski, K. Pałka, [w:] *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, W. Wróbel (red.), Kraków 2015, s. 182 i n.

Równie interesujące wydaje się spojrzenie na omawianą kwestię z perspektywy zasady *res iudicata* w postępowaniu cywilnym. Gdyby uznać pracowników oraz Zakład Ubezpieczeń Społecznych za pokrzywdzonych przestępstwem, w tej sytuacji zaistniałoby współuczestnictwo procesowe z art. 72 Ustawy z dnia 17 listopada k.p.c.¹⁹ Jeżeli wszystkie podmioty występowałyby w tej samej sprawie, problematyczne wydawałoby się wytoczenie kolejnego powództwa o to samo roszczenie. W tym przypadku pozew podlegałby odrzuceniu na zasadzie art. 199 pkt 2 k.p.c., a zatem nie doszłoby w ogóle do merytorycznego rozpatrywania sprawy. Nie zasłzyby bowiem zmiany podmiotowe czy przedmiotowe dotyczące stosunku prawnego, które pozwalałyby na prowadzenie postępowania cywilnego (argument z art. 366 k.p.c. *a contrario*).

Również z perspektywy zasady równości wobec prawa rozróżnianie pozycji dłużników ze względu na charakter ponoszonego przez nich długu – prywatnoprawny czy publicznoprawny, a nie właściwości przypisanego zachowania, wydaje się co najmniej kontrowersyjne. Takie stanowisko nie odnosi się bowiem do czynu przestępnego, ale bazuje na następstwie wynikłym z konkretnego zachowania. Takie rozwiązanie problemu mogłoby prowadzić do nieuprawnionego „promowania” sprawców, którzy wyrządzili szkodę w mieniu osoby fizycznej lub prawnej niebędącej organem władzy publicznej. Przy stosowaniu jakichkolwiek przepisów prawa powinno się zwracać szczególną uwagę na funkcję konkretnego reżimu odpowiedzialności prawnej, a to represyjną lub kompensacyjną. Gdyby zobowiązano oskarżonego do podwójnego uiszczania tych samych należności, uszczerbku bez wątpienia doznałaby zakorzeniona konstytucyjnie zasada *ne bis in idem*²⁰.

Zaznaczenia wymaga, iż odwoływanie się przez Sąd Najwyższy wyłącznie do cywilistycznego pojmowania pojęcia „roszczenia” nie w pełni odzwierciedla złożoności problematyki. Odesłań Sądu do piśmiennictwa oraz orzecznictwa z tej gałęzi prawa nie sposób ocenić negatywnie, gdyż wskazany zwrot bezsprzecznie przypisuje się siatce pojęciowej prawa prywatnego (także procesowego cywilnego w kontekście przedmiotu konkretnego postępowania²¹), co ma odzwierciedlenie nawet w „Słowniku języka polskiego”²². Jednakże „rościć” oznacza także

¹⁹ Dz.U. z 2021, poz. 1805 – tekst jednolity. Warty rozważenia pozostałby charakter tej więzi, a to materialny bądź procesowy. Nie zagłębiając się w tę tematykę, wydaje się, iż powinna ona mieć charakter materialnoprawny, a to ze względu na jedność szkody wynikającej z popełnienia przestępstwa.

²⁰ Podobny problem zbiegu odpowiedzialności administracyjnej i wykroczeniowej powstał w związku z wejściem w życie tzw. rozporządzeń covidowych. Szerzej E. Grzęda, M. Garwol, *Orzekanie o administracyjnych karach pieniężnych w związku z naruszeniem tzw. ustaw i rozporządzeń covidowych a odpowiedzialność za wykroczenie (w perspektywie zasady ne bis in idem)*, CzoPKiNP nr 2/2020, s. 56 i n. wraz z powołaną tam literaturą i orzecznictwem.

²¹ Zob. J. Derlatka, [w:] *Postępowanie cywilne*, M. Rzewuski (red.), Warszawa 2019, s. 120–121.

²² <https://sjp.pwn.pl/szukaj/roszczenie.html> – [dostęp: 05.06.2021].

„zgłaszać prawo, pretensje do czegoś”²³. Trudno kwestionować, że organ administracyjny nie posiada instrumentów by ubiegać się o spełnienie obowiązków publicznoprawnych, które w istocie stanowią dług publicznoprawny oskarżonego. Na płaszczyźnie językowej trudności sprawia odnalezienie odpowiednika słowa „roszczenie”, właściwego dla prawa publicznego, zaś jedynym zwrotem mogłoby być „żądanie”, używane w praktyce sądowej. Ponadto terminologię używaną w jednej dziedzinie prawnej nierzadko recypuje się wprost do ustaw z innych obszarów prawa. Co ciekawe, „wierzytelność” pojawia się czternastokrotnie w Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 roku Ordynacja podatkowa²⁴, a stanowi przecież słowo typowe dla cywilistyki. Z kolei pojęcie „świadczenia” występuje nawet w nazwie aktu normatywnego – Ustawy z dnia 30 kwietnia o świadczeniach przedemerytalnych²⁵. Gdyby zamysłem ustawodawcy pozostawało wyłączenie stosowania tzw. klauzuli antykumulacyjnej do należności publicznoprawnych, taki zapis znalazłby wyraz w ustawie. Prawodawca niejednokrotnie odsyła w aktach normatywnych do innych przepisów, tak jak czyni to choćby w art. 46 § 1 k.k. albo art. 84 ustawy systemowej w zakresie obowiązku zwrotu nienależnego świadczenia z ubezpieczenia społecznego. Zaś art. 415 k.p.k. takich ograniczeń nie zawiera, dlatego jego wąska interpretacja nie przekonuje.

Ponadto, zabieg Sądu Najwyższego porównujący składki na ubezpieczenie społeczne do obowiązku uiszczenia należności publicznoprawnej ustanowionego w art. 41 § 2 Kodeksu karnego skarbowego (zwanego dalej k.k.s.²⁶) budzi zastrzeżenia, albowiem dotyczy innej sytuacji faktycznej. Przepis normuje nałożenie obowiązku uiszczenia całości zaległej należności publicznoprawnej wynikłej z przestępstwa skarbowego wobec sprawcy korzystającego z warunkowego umorzenia postępowania. Realizacja tej powinności ma na celu wyrównanie uszczerbku wynikającego z zaniechania uregulowania podatków, a dotyczy tylko wymagalnej wierzytelności (co wynika wprost z brzmienia przepisu), wyłączając kwoty wynikające z tzw. decyzji zabezpieczających²⁷. Nie dopuszcza się zatem wykorzystywania tego instrumentu do ponownego nakładania danin publicznoprawnych.

Na marginesie, w razie zbiegu egzekucji administracyjnej i sądowej do tej samej rzeczy lub prawa majątkowego, postępowanie prowadzi łącznie organ sądowy lub administracyjny w zależności od pierwszeństwa dokonania zajęcia albo zajęcia na poczet należności w wyższej kwocie (art. 773 § 1 k.p.c. oraz art. 62 § 1 Ustawy z dnia 17 czerwca 1966 roku o postępowaniu egzekucyjnym w administracji zwanym dalej u.p.e.a.²⁸). Niezasadne będzie zatem twierdzenie, że od-

²³ Ibidem – [dostęp: 05.06.2021].

²⁴ Dz.U. z 2020 r., poz. 1325 – tekst jednolity.

²⁵ Dz.U. z 2020 r., poz. 1725 – tekst jednolity.

²⁶ Dz.U. z 2021 r., poz. 408 – tekst jednolity.

²⁷ G. Łabuda, [w:] *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, LEX 2017, teza 29.

²⁸ Dz.U. z 2020 r., poz. 1427 – tekst jednolity.

powiedzialność dłużnika wobec podmiotu prawa cywilnego oraz organu administracji zostaje poszerzona poza wartość wyrządzonego deliktu, zaspokajając obu wierzycieli²⁹.

4. Podsumowanie

Patrząc na omawiane zagadnienie odmiennie niż czyni to Sąd Najwyższy, zwłaszcza z perspektywy pokrzywdzenia przypisanym oskarżonemu przestępstwem, zakorzenionych konstytucyjnie zasad ustrojowych, a przede wszystkim unormowań innych dziedzin prawa, dostrzega się, iż argumenty postawione w uzasadnieniu postanowienia Sądu Najwyższego budzą niemałe wątpliwości. Jednakże dzięki swojemu wydźwiękowi stanowią pole do szerokiej dyskusji, którą być może zapoczątkuje niniejsza wypowiedź.

Bibliografia

Literatura

- Giezek J. (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, LEX 2014.
- Grzęda E., Garwol M., *Orzekanie o administracyjnych karach pieniężnych w związku z naruszeniem tzw. ustaw i rozporządzeń covidowych a odpowiedzialność za wykroczenie (w perspektywie zasady ne bis in idem, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2020, nr 2.*
- Kardas P., Łabuda G., Razowski T., *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Rzewuski M. (red.), *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2019.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Stefanicki R., *Klauzula antykumulacyjna. Wybrane problemy związane z jej stosowaniem*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 4.
- Wróbel W. (red.), *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Wróbel W. (red.), Zoll A. (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, cz. 2: Komentarz do art. 53–116, LEX 2016.
- <https://sjp.pwn.pl>

Orzeczenia

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r., I KZP 26/99, OSNKW 1999/11–12, poz. 69.

²⁹ Problem zbiegu tytułów egzekucyjnych porusza szeroko i zasadnie R. Stefanicki, *Klauzula antykumulacyjna. Wybrane problemy związane z jej stosowaniem*, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 4, s. 113–114.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 grudnia 1999 r., I KZP 43/99, Biuletyn SN 1999/12.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2003 r., I KZP 50/02, OSNKW 2003/3–4, poz. 28.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 2017 r., I KZP 15/16, OSNKW 2017 nr 3, poz. 14.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 9 czerwca 2020 r., II AKa 419/19, Legalis nr 2411215.

The application of the anti-accumulation clause in criminal procedure to public – law liabilities – some remarks based on the resolution of Supreme Court no. I KZP 15/16

Summary

This article mentions the issue of an application of the anti-accumulation clause in criminal procedure to public-law liabilities. The author's view is critical to the argumentation presented by the Supreme Court. The assumption made in this resolution can lead to double punishment for the same behaviour and does not distinguish the situation between perpetrators, depending on the character of committed injury not the forbidden act. The statement presented in the sentence also raises doubts from the civil law perspective and does not see the position of the victim.

Keywords: penal procedure, anti-accumulation clause, injured party, *public-law liabilities*, concurrence of liability, *ne bis in idem*.